

НАУКОВА РОБОТА

на тему:

**«Ботанічні сади як інноваційний ресурс міського
туризму»**

Шифр «Голосіївська краса»

Київ- 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Ботанічні сади як інноваційний ресурс міського туризму	5
1.1. Ботанічний сад як об'єкт міського туризму	5
1.2. Ботанічний сад Національного університету біоресурсів та природокористування	11
РОЗДІЛ 2. Сучасні підходи до розроблення туристично - екскурсійних послуг на території Ботанічного саду НУБІП України	16
2.1 Розроблення інноваційного екскурсійного маршруту «Голосіївська краса» на території Ботанічного саду НУБІП	16
2.2. Сучасні форми проведення екскурсій Ботанічним садом	19
2.2 Економічне обґрунтування ефективності надання туристично - екскурсійних послуг на базі Ботанічного саду НУБІП України	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Туризм - одна зі сфер світового господарства, яка найбільше постраждала від пандемії COVID - 19 та значно змінила вектори свого розвитку. Пріоритетом галузі став внутрішній туризм, одноденні екскурсійні пізнавальні, розважальні та спортивно - оздоровчі подорожі, відпочинок і рекреація в межах своєї країни. Тому 2021 рік проголошено роком міського туризму.

Згідно з визначенням ЮНВТО, міський туризм - це вид туристичної діяльності, яка здійснюється в міських просторах, для яких характерна несільськогосподарська економіка, розвинена промисловість, торгівля, сфера послуг, і які є вузловими транспортними пунктами. Міста мають широке розмаїття культурних, архітектурних, технологічних, соціальних і природних вражень, а також місць для відпочинку і бізнесу [1].

За даними Організації Об'єднаних Націй, 55% населення світу вже проживає в містах, а до 2030-го року очікується, що ця частка досягне 60%, а до 2050-го 70%. Міста і мегаполіси в усьому світі є центрами концентрації людей, подій, фінансових та інших ресурсів. Міста притягують до себе розвитком цивілізації, системою освіти, робочими місцями, економічним зростанням і потоком інформації. При цьому важливо усвідомлювати, що сталий розвиток будь-якого регіону, можливий лише при дотриманні економічного, соціального та екологічного балансу й рівномірного територіального розподілу населення. А це передбачає гармонійний розвиток великих мегаполісів та сусідніх з ними невеликих міст та сіл з оптимальним розподілом населення і турботою про навколишнє середовище, збереження та ефективне використання рекреаційних ресурсів урбанізованих територій, як то парки, дендропарки, ботанічні сади, сквери тощо.

Міський, або урбан-туризм є рушійною силою в розвитку міст, він робить їх більш відкритими, безпечними, життєздатними і стійкими, більш здоровими та комфортними для проживання та рекреації. Туризм сприяє формуванню у містах зон відпочинку і рекреації, покращує інфраструктуру,

мобільність, доступність і умови життя як для місцевого населення, так і комфортне перебування для туристів і відвідувачів.

Реалізація потенціалу туризму як інструменту сталого та інклюзивного зростання міст вимагає багатостороннього і багаторівневого підходу, заснованого на тісній співпраці між туристичними та нетуристичними структурами в міських радах та адміністраціях, а також постійну системну та комплексну взаємодію з приватним сектором, місцевим населенням і самими туристами.

Метою дослідження є вивчення туристичного потенціалу ботанічних садів та розроблення інноваційних туристично - екскурсійних послуг на території Ботанічного саду НУБІП у м. Києві.

Об'єктом дослідження є туристично-екскурсійна діяльність на території Ботанічного саду Національного університету біоресурсів та природокористування України.

Предметом дослідження є розроблення інноваційних туристично - екскурсійних послуг на території Ботанічного саду НУБІП України в м. Києві.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку і розв'язання таких основних завдань:

1. Дослідити туристичний потенціал ботанічних садів як туристичних об'єктів;
2. Вивчити ресурси Ботанічного саду НУБІП України в м. Києві з точки зору формування екскурсійних маршрутів;
3. Розробити інноваційні туристично – екскурсійні продукти на території ботанічного саду НУБІП України;
4. Оцінити економічну ефективність запропонованих заходів.

Методи дослідження: під час роботи використовувалися методи теоретичного аналізу, узагальнення, візуалізації, розрахунків.

Інформаційне забезпечення дослідження: в роботі використано дані інтернет-ресурсів, наукова література.

РОЗДІЛ 1. Ботанічні сади як інноваційний ресурс міського туризму

1.1. Ботанічний сад як об'єкт міського туризму

Україна має суттєвий потенціал для розвитку туристичної діяльності завдяки своїм природним ресурсам, серед яких чільне місце займають території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення, до яких відносяться природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні та дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заказники, ботанічні сади. Завдання, особливості природоохоронного режиму цих територій та об'єктів визначаються на основі Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 року.

Ботанічні сади - науково-дослідні, навчально-допоміжні, культурно-освітні та природоохоронні установи, де зібрані колекції рослин місцевої вітчизняної та іноземної флор [2].

Ботанічні сади є особливою формою природно-заповідного фонду з огляду на їх значення у популяризації та представленні рослинних ресурсів, організації науково-дослідної роботи з ботаніки, агробіології, садівництва, ландшафтного дизайну, охороні. раритетного фітогенофонду.

Складовими ботанічних садів, як правило, є: колекції рослин відкритого і закритого ґрунтів, які демонструють різноманіття й багатство рослинного світу Землі; наукові лабораторії, бібліотека, гербарний фонд, ділянки для польових експериментів, розсадники, парники, матеріали для влаштування тематичних експозицій. Часто тут організують оранжереї, ділянки деревної (дендрарії), гірської (альпінарії) рослинності, ставки з водними рослинами, експозиції плодово-ягідних, лікарських та інших корисних рослин, відділи з реалізації посадкового матеріалу тощо. При розміщенні колекцій живих рослин і влаштуванні експозицій використовують ботаніко-географічний, систематичний, флористичний, екологічний, декоративний, та інші принципи.

Історія створення колекцій рослин нерозривно зв'язана з цивілізацією людства. Ще в 4–3 тисячолітті до н.е. творцями найдавніших цивілізацій і первинних центрів землеробства й садівництва стали поселенці родючих земель в долинах великих річок — Тигру, Євфрату (Месопотамія), Нілу, Інду, Гангу, Янцзи і Хуанхе. Попередниками ботанічних садів вважають колекції рослин перших античних натуралістів в Асирії, Ніневії, Стародавній Греції (Афінський сад Теофраста 371–287 рр. до н.е.), у межиріччі Тигру і Євфрату (5–4 тис. до н.е.), на Закавказзі (2,5 тис. до н.е.), Західному Ірані, Шрі-Ланці, Індії та в Південно-Східній Європі, куди входила також територія теперішньої України (14–11 тис. до н.е.). Дослідники (Б. Шрамко) підтверджують, що саме в Україні, в місті Гелоні (на північ від Чорного і Азовського морів) існувала найдавніша цивілізація і там виник як і в Елладі, культ бога Діоніса — покровителя садівництва.

Створення ботанічного саду розпочалося з XVI ст. і пов'язано з розвитком суспільства і релігії. У християнському і в мусульманському світі сад уявлявся раєм на землі — «Едемом», був втіленням певних релігійних та етичних концепцій ставлення до природи. Завдяки релігійним обрядам природа охоронялася від винищення, і такий підхід у подальшому відіграв важливу роль у створенні ботанічних садів, заповідників, парків. Сади лікарських рослин уперше з'явилися при храмах і монастирях Китаю та Японії, «монастирські сади» і «аптекарські городи» - в Західній Європі, на Русі (з першої половини XVI ст.). Садам цього типу були притаманні тиша, усамітненість, споглядання. Особливу увагу монахи надавали рослинам, що лікували, підвищували тонус організму, постачали фарби для оформлення рукописів, а також фруктовим і овочевим культурам. Лікарські та ароматичні трави вирощувалися також при феодальних замках, аристократичних маєтках, у приватних флористичних колекціях, наприклад, С. Потоцького (Умань), Н. Зарудного, М. Репіна (Рогатин), І. Шольтс-Вольфовича (Львів), П.А. Демидова (Москва), І.Н. Каразіна (Харків).

В епоху великих географічних відкриттів і мореплавства португальці

ввезли в Голландію та Італію багато рослин з Азії, Африки, Америки. Це послужило поштовхом до створення перших ботанічних садів у Салерно (1309), Венеції (1333), Кельні (1350). Протягом XVI–XVII ст. ботанічні сади виникли у Франції, Німеччині, Нідерландах, Англії, Швеції, Великій Британії, Чехії та в інших країнах. Однак офіційно сади, парки і розсадники рослин ставали ботанічними садами після того, як перебирали на себе науково-освітню функцію.

Перший ботанічний сад на науковій основі заснував Лука Гіні в італійському місті Піза в 1543 році. Надалі значна частина ботанічних садів поступово втрачала суто медичний характер, займалася збором, описом і систематизацією місцевих та іноземних рослин. Так, ботанічний сад Жардін де Плантаж (Париж) й Королівський ботанічний сад (Единбург), які початково створювалися як сади лікарських рослин, перетворилися на найвідоміші у світі експозиції світової флори.

В Україні монастирський город, де культивували лікарські рослини, мала Києво-Печерська лавра. У 1709 р. було створено «зелену аптеку», а також «аптекарські сади» в Лубнах і селі Тернах Лубенського повіту.

Наприкінці XVIII ст. на схилах Андріївської гори було закладено Аптекарський сад, який поставляв лікарські рослини в історичні аптеки Києва: аптеку І. Гретера та аптеку на Подолі. У XIX ст. продукція Аптекарського саду розсилалася у всі госпіталі України через «магазин аптекарських речей».

Науковими установами при університетах стали ботанічні сади Харкова, Києва, Львова, Одеси. Хоча у Львові польський король Ян II Казимир заснував в університет ще в 1661 р. (нині — Львівський національний університет ім. І. Франка), розвиток біологічної науки розпочався там пізніше. Лише у 1852 р. на місці колишнього саду монастиря Тринітаріїв організувався ботанічний сад.

Загальна кількість ботанічних садів на планеті наближається до 1000 одиниць. За сучасними даними, в Україні функціонує понад 36 ботанічних

садів (табл.1), загальна площа перевищує 1 тис. га. Переважна їх частина - підрозділи національних і державних університетів та наукових установ. У них інтродуковано близько 3,5 тис. таксонів деревних форм. Площа територій та видовий склад колекцій періодично змінюються, тому наведені дані узагальнені.

Таблиця 1

Історія формування ботанічних садів в Україні

№	Назва	Площа, га	Дати закладення (одержання статусу)	Орієнтовна кількість видів
1	2	3	4	5
1	Ботанічний сад Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна	42,0	1804 (1998)	4000
2	Почаївський Ботанічний сад	200,0	1806	1500
3	Кременецький Ботанічний сад (м. Кременець)	200,0	1806 (1990)	1000
4	Нікітський Ботанічний сад Національний науковий центр НААН (з відділеннями і заповідником)	1100	1812 (1983)	15000
5	Ботанічний сад ім. академіка О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка	22,5	1839 (1992)	10000
6	Ботанічний сад Львівського національного лісотехнічного університету	26,0	1851 (1991)	1500
7	Ботанічний сад Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова	16,0	1867 (1983)	3800
8	Ботанічний сад Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (з філіями)	3,5	1877 (1969)	3300
9	Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ)	24,5	1928 (1989)	1000
10	Ботанічний сад Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького	1,5	1929 (1997)	900
11	Ботанічний сад Дніпропетровського національного університету	33,0	1930 (1972)	3000
12	Ботанічний сад Подільської державної аграрно-технічної академії (м. Кам'янець-Подільський)	17,5	1930 (1983)	2800

1	2	3	4	5
13	Ботанічний сад Житомирського національного аграрного університету	35,4	1933 (1983)	950
14	Національний Ботанічний сад . ім. М.М. Гришка НАНУ (м. Київ, з філіями)	150,0	1936 (1983)	12000
15	Ботанічний сад Ужгородського національного університету	86,4	1945 (1983)	1000
16	Ботанічний сад Ужгородського національного університету	86,4	1945 (1983)	1000
17	Криворізький Ботанічний сад. НАНУ	52	1981 (1983)	3500
18	Ботанічний сад «Поділля» Вінницького державного аграрного університету	17,3	1963	1200
19	Ботанічний сад Волинського національного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк)	10,0	1977 (1983)	500

Найстарішими українськими ботанічними садами вважаються: Ботанічний сад Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (1804) й Кременецький ботанічний сад (1806), створений при Волинському ліцеї (м. Кременець) (табл. 1).

З появою в 1833 р. Київського університету Святого Володимира (нині Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка) виникла потреба в організації ботанічних садів як науково-дослідних установ. Так було закладено Ботанічний сад імені академіка О.В. Фоміна, основу колекції якого створили екземпляри із розформованого саду Волинського ліцею.

Лідерами серед ботанічних садів України були Нікітський ботанічний сад - Національний науковий центр НААН в Криму та Донецький ботанічний сад НАНУ, які зараз знаходяться на окупованій території.

Зараз першість серед ботанічних садів України належить Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАНУ із філіями в різних районах України. Він був створений у 1936 р. при Інституті ботаніки АН УРСР (нині — Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАНУ). У перші роки розбудови науковими консультантами і керівниками ботанічних садів були В. Липський та В. Шмідт. У різні періоди директорами працювали Я. Гоцик, О. Бурачинський, Є. Кондратюк, А. Гродзинський, Т. Черевченко.

У 1969 р. сад отримав статус науково-дослідної установи, а в 1992 р. - об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Структурним підрозділом ботанічного саду є Ботанічний музей (1934), у фондах якого налічується понад 20 тис. гербарних зразків та понад 2 тис. натурних експонатів вищих і нижчих рослин. До видатних організаторів і керівників саду належать: Р. Траутфеттер, О. Рогович, І. Борщов, І. Шмальгаузен, С. Навашин, О. Фомін, Д. Процент, І. Білоконь, В. Лапчик, Д. Зеров, О. Липа, В. Соломаха, В. Капустян та інші вчені.

У сучасному суспільстві кожний ботанічний сад — жива бібліотека, майстерня природи, прикраса і надбання держави, міста і людей. Ботанічні сади мають природоохоронне значення, надають території вигляд високодекоративного ландшафтного ансамблю та інтер'єрного простору, створюють, збагачують та утримують колекції рослин; ведуть господарську і госпдоговірну діяльність; забезпечують освітній процес навчальних закладів біологічного, лісотехнічного, сільськогосподарського, медичного, фармацевтичного та інших напрямків. Пріоритетними науково-дослідними напрямками вважаються: збереження біорізноманіття й генофонду рослин *ex situ*; вивчення природної та інтродукованої флори; вирішення теоретичних та практичних питань інтродукції та акліматизації рослин; розроблення наукових основ охорони і збереження рідкісних та зникаючих видів рослин; вивчення питань агротехніки вирощування, розмноження й впровадження у виробництво цінних декоративних, екзотичних, лікарських, харчових, пряно-ароматичних, кормових та інших корисних рослин; розроблення методів захисту інтродуцентів від шкідників і хвороб; антропогенні зміни рослинного покриву; формування принципів оптимізації урбанізованих ландшафтів за допомогою рослин; розвиток теорії та практики фітодизайну інтер'єрів, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури; створення баз даних для ЕОМ про колекційні фонди рослин, створення та виконання програм екологічного виховання й пропаганди природоохоронних знань. у нинішньому стані природної флори ботанічні сади є дієвими центрами

інтродукції та збереження дикорослих видів лікарських рослин, з яких 255 занесено до Червоної книги України (1996).

Також ботанічні сади мають великий туристично – рекреаційний потенціал, оскільки можуть використовуватися для піших, кінних, вело прогулянок, екскурсій, квестів та інших форм туристичної активності.

1.2. Ботанічний сад Національного університету біоресурсів та природокористування

Ботанічний сад Національного університету біоресурсів та природокористування України – частина Голосіївського лісу, що є структурним підрозділом вищого закладу освіти.

У XVII ст. на місці Ботсаду Національного університету біоресурсів і природокористування України існував хутір Голосіївський (згадка в історичних документах від 1617 року). У 1631 році Петром Могилою був закладений монастир Голосіївська пустинь та парк. У 1920 році монастирські володіння було націоналізовано, а в 1922-1923 роках передано новоствореним сільськогосподарському та лісогосподарському інститутам. Протягом 1925-1932 років відбувалась забудова цієї території комплексом навчальних корпусів.

Ботанічний сад створено на базі кварталів 7 і 8 Хотівського лісництва Боярської ЛДС та прилеглих земель НАУ. Його історія почалась у 1928 році з моменту заснування дендрологічного саду Київського лісогосподарського інституту. На території 6 га були висаджені екзотичні деревні та кущові види рослин, насіння яких отримували із ботанічних садів та дендраріїв Ленінграду, Ялти, Харкова, Одеси, Ташкента та інших міст. У 1929 році у саду налічувалось вже близько 320 видів дерев'янистих рослин. У створенні наукових колекцій дендрарію брали участь науково-педагогічні працівники: доцент М.М. Ягніченко, професор Н.О. Коновалов, професор В. Шмідт, академік П. Погребняк, академік М. Гришко, Ф.М. Русанов. Міцні зв'язки дендрарію зі спорідненими закладами сприяли тому, що на початок

1941 року його колекції нараховували близько 700 таксонів дерев та кущів.

29 грудня 1988 року ректор Української сільськогосподарської академії, академік Д.О. Мельничук підписав наказ №410 «Про створення ботанічного саду Української сільськогосподарської академії», згідно з яким до нової структури увійшли землі Боярської лісової дослідної станції і сільгоспакадемії, зайняті плодовим садом, ділянки пасіки, навчально-дослідної лабораторії конярства.

Статус Державного ботанічного сад отримав згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР від 13.02.1989 р. № 53, а у 1992 році набув статусу Ботанічного саду загальнодержавного значення (Постанова Верховної Ради України від 16.06.1992 р. № 2457-ХІІ).

Загальна площа ботанічного саду складає 53 гектари. Ботанічний сад перебуває у державній власності і відповідно до законодавства приватизації не підлягає.

Ботанічний сад складається з 6 наукових лабораторій: дендрології та лісової селекції, плодово-овочевих культур, квітникарства, екології рослин, зоології, зеленого будівництва. Загальна кількість видів, різновидів, гібридів, культиварів та форм які зростають на території ботанічного саду становить 1499 таксономічних одиниці. З них колекція деревних рослин незахищеного ґрунту становить 604 колекційних одиниці (389 види, 4 різновиди, 33 гібриди, 2 форми та 176 культиварів), колекція лікарських рослин - 164 одиниці (163 види, 1 гібрид), колекція квітково-декоративних рослин відкритого ґрунту - 154 одиниці (95 види, 21 гібрид та 38 культиварів), колекція плодово-ягідних рослин - 155 одиниць (27 видів, 2 гібриди та 126 культиварів), колекція рослин захищеного ґрунту - 184 одиниці (162 види, 4 різновиди, 5 гібридів та 13 культиварів), колекція дикорослих та адвентивних трав'янистих рослин - 307 одиниць (306 видів, 1 гібрид), колекція мохоподібних рослин представлена 50 видами. Тут створені експозиційні ділянки хвойних рослин Далекого Сходу, Кавказу, квітничково-декоративних рослин, троянд, бузку, географічні посадки дубів. Із колекції

тропічних та субтропічних рослин цінними є колекції бромелієвих, цитрусових, кипарисів тощо.

Ботсад Національного університету біоресурсів і природокористування України є науково-дослідною, освітньою, природоохоронною установою і функціонує в складі навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства (далі - ННІ).

Його дослідження спрямовані на вирішення проблем інтродукції та акліматизації деревних рослин, дендрології та лісової селекції, зеленого будівництва. Тут створена насіннева база перспективних для лісового господарства рослин, що використовуються для наукових досліджень та навчання студентів.

Ботанічний сад входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання.

Ботанічний сад створено з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціальних умовах представників рідкісних і типових видів місцевої і світової флори, а також створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і еколого-освітньої роботи.

Основними завданнями Ботанічного саду НУБІП є:

- збереження та поповнення в штучних умовах колекцій генофонду живих рослин місцевої й світової флори, особливо рідкісних та унікальних;
- проведення науково-дослідних робіт з проблем охорони біорізноманіття, інтродукції та акліматизації, розмноження й ефективного використання рослин;
- ведення навчальної та освітньо-виховної роботи з питань ботаніки, екології, охорони природи, селекції, рослинництва, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури;
- ведення первинного обліку кадастрових відомостей про колекційний фонд ботанічного саду та флористичне різноманіття інших об'єктів природно-заповідного фонду.

Для забезпечення необхідного режиму охорони та ефективного використання територія ботанічного саду поділяється на такі зони:

- експозиційна - включає арборетум і лісопаркову частину, відвідування яких дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією Ботанічного саду;

- наукова - включає колекційні насадження, селекційні ділянки і розсадники, на її відвідування мають право лише співробітники Ботанічного саду у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, а також спеціалісти інших установ і студенти з дозволу адміністрації Ботанічного саду;

- адміністративно-господарська - включає будівлі, споруди, господарський двір, території, відведені для господарської діяльності.

Наукові дослідження в Ботанічному саду проводяться з метою розробки теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо збереження, відтворення і використання рослинних ресурсів та особливо цінних ботанічних об'єктів.

Наукові дослідження в Ботанічному саду проводяться за такими напрямками:

- збереження та відтворення біологічного різноманіття;
- вивчення та вдосконалення методів захисту інтродукованих рослин від шкідників і хвороб;

- дослідження питань декоративного розсадництва, паркознавства і зеленого будівництва;

- здійснення фонових екологічних моніторингу;

- участь в екологічних, регіональних, державних, міжнародних програмах;

- видання наукових публікацій, монографій, посібників, підручників;

- організація конференцій, семінарів, виставок тощо;

- науково-просвітницька діяльність в галузі ботаніки, екології, садівництва, озеленення і садово-паркового будівництва, охорони природи.

Ботанічний сад є навчальною базою для студентів НУБіП України, інших вузів, учнів ліцеїв, шкіл, а також центром поширення екологічних знань.

В Ботанічному саду проводиться освітньо-виховна робота серед населення з метою поширення екологічних та ботанічних знань, основ садівництва, агротехнології, ландшафтного дизайну. Для цього використовуються колекції живих рослин, створюються спеціальні експозиції, кутки або музеї природи, прокладаються пізнавальні маршрути територією, видається науково-популярна література, путівники, буклети та інші видання, організуються лекції, семінари, виступи в пресі, на радіо та телебаченні.

Ботанічний сад бере участь у міжнародному співробітництві з актуальних проблем збереження, охорони, використання і розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в обміні рослинним матеріалом, науковою інформацією, в проведенні наукових конференцій, симпозіумів, спільних експедицій, у видавничій діяльності тощо.

Також Ботанічний сад НУБіП виступає цікавим туристично – рекреаційним об'єктом, на території якого можна проводити екскурсії, майстер – класи, квести, прогулянки, велоподорожі тощо.

РОЗДІЛ 2. Сучасні підходи до розроблення туристично-екскурсійних послуг на території Ботанічного саду НУБІП України

2.1 Розроблення інноваційного екскурсійного маршруту «Голосіївська краса» на території Ботанічного саду НУБІП

Екскурсія – поїздка, прогулянка з освітньою, науковою, спортивною або розважальною метою. Показ об'єктів відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста - екскурсовода, який передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку пам'ятного місця, розуміння історичної події, пов'язаного з цим об'єктом.

Ми пропонуємо розроблення інноваційного екскурсійного маршруту «Голосіївська краса» на території Ботанічного саду НУБІП. За основу пропонується базовий маршрут екскурсії:

Рис. 2.1 Основні об'єкти екскурсійного показу.

Двохсотметрова алея: йдемо через центральний вхід двохсотметровою алеєю, обабіч якої зліва для бажаючих перепочити чи відволіктися облаштовані зручні лави, а справа – вирізьблені з дерева фігури так би

мовити лісових жителів – тут і лисиці, рись, ведмеді і не один, бобер, дикий кабан, сова та ін. І на сторожі цього всього – берегиня лісу.

Розарій: вже в кінці алеї видніється розарій, в якому налічується більше 20 сортів, а кольорова гама квітів вражає різноманіттям.

Виставкова ділянка для реалізації рослин із закритою кореневою системою. Працівники ботсаду облаштували виставкову ділянку для реалізації рослин із закритою кореневою системою (перевага в тому, що їх можна висаджувати впродовж року). Поки що тут дерева і кущі, і вже додаються квіткові багаторічники і кімнатні рослини.

Ділянка арома-лікарських рослин: за буквально кілька метрів – ще одна цікавинка: для любителів і поціновувачів арома-лікарських рослин окрема ділянка з 18 їх видів. Чебрець, шавлія, валеріана, м'ята, материнка, меліса, лаванда, шавлія, звіробій – словом на будь-який смак. І якщо відвідувачу саду захотілося запашного чаю, будь ласка, бери три-чотири листочки тієї ж м'яти і насолоджуйся. Аромати тут і справді такі, що голова йде обертом.

Оранжереї: вертаємося назад і прямуємо до оранжереї. Для тих, хто бажає побачити тропічні і субтропічні рослини, а тут їх ціла колекція, - це саме те, що треба! Справа обабіч адміністративної будівлі нас зустрічає мініатюра – сухий струмок, декоративне каміння, орел і альтанка. До речі, затишні альтанки тут всюди. Тільки ми побували принаймні у чотирьох із них.

Композиційна ділянка з різноманітних форм хвойних, вічнозелених дерев.

Колекція кактусів: 24 види та ще 12 різновидів – такою є колекція кактусів у ботсаду. Кожне найменування та деталі представлені на стенді, які тут для зручності і кращого ознайомлення розміщені на всіх ділянках.

Мисливський будиночок з фонтанами і лавами, оздобленими фігурами птахів: насолодитися шумом карпатського струмка та порелаксувати під звуки природи – у нашому ботсаду можливим є й це. На окремій галявині розташувався мисливський будиночок з фонтанами і лавами, оздобленими

фігурами птахів: совою як символом мудрості та Жар-Птицею, що символізує щастя.

Еко-клас: справді не хочеться залишати це дивовижне місце. Але маємо оглянути все. Тож прямуємо далі. Перед нами – еко-клас. Чи чули про таке? Тут є все, що потрібно для навчання: дерев'яні лави і парти, кафедра для викладача, навчальні стенди – і все це під відкритим небом посеред саду, в оточенні рідкісних таксонів та міфологічних скульптур.

Місток бажань: також закладається й невеличкий парк з цінних листяних порід дерев поруч зі штучною водоймою. Через ботсад протікає невелика річка, на яку вже чекає встановлений місток бажань.

Могутні дуби: посаджені раніше чисті культури дуба, гледичії, бука, катальпи, змішані культури дотепер мають велику наукову і практичну цінність. Вони складають основу лісопаркових насаджень не тільки ботанічного саду, але і Голосіївського парку ім. М.Т. Рильського та Голосіївського лісництва Боярської ЛДС.

Ботанічний сад НУБІП є унікальним і тому, що на його території знаходиться, без перебільшення, національне надбання – 112 вікових дубів. 24 дерева дуба звичайного були оголошені пам'ятками природи місцевого значення у м. Києві. Більшість з них віком 400 років. А одному – дубу Ветрова – 500 років.

Алея із 30 видів ялин: вражає колекційна ділянка із 30 видів ялин. Серед них північноамериканські, європейські, азійські види. Пишається завідувач успіхами і досягненнями студентів. Відомий випадок, коли для виконання дослідної роботи один із випускників посадив 200 дерев. І лише три із них загинули.

Плодовий сад: на завершення оглянемо плодовий сад, в якому хороший посадковий матеріал, гарні сорти фруктових дерев, горіхів, кущі смородини та плантації ягід.

2.2. Сучасні форми проведення екскурсій Ботанічним садом НУБІП

Історія екскурсійної діяльності достатньо досліджена і доволі повно представлена в роботах таких науковців як В. К. Федорченко, О. М. Костюкова, Т. А. Дьоровий, М. М. Олексійко («Історія екскурсійної діяльності в Україні. Навчальний посібник», 2004 р.), І. М. Чагайда, С. В. Грибанова («Екскурсознавство. Навчальний посібник», 2004 р.), Г. П. Науменко, В. А. Зінченко («Туризмологія : концептуальні засади теорії туризму», 2016.)

Слово «екскурсія» походить від латинського «екскурсіо». У мовний обіг це слово увійшло в ХІХ ст. і спочатку означало «вибігання, військовий набіг», пізніше – «вилазка, поїздка». Серед науковців – екскурсологів існує багато підходів до визначення даного поняття.

Одна з перших спроб означення поняття виглядає так: екскурсія – є прогулянка, що ставить своїм завданням вивчення певної теми на конкретному матеріалі, доступному спогляданню (М. П. Анциферов).

Екскурсія – це форма суспільно-освітньої роботи, коли група осіб(екскурсантів) під керівництвом більш значної особи (екскурсовода) вивчає тіло або явище в його природному оточенні, відправляється з цією метою до об'єкту свого вивчення (В. О. Герд).

Екскурсія – вивчення об'єктів за місцем їхнього природного розташування (локальний принцип) і в зв'язку з переміщенням свого місця в просторі (моторний принцип) (Б. Е. Райков).

Екскурсія – особлива форма навчальної й позанавчальної роботи, в якій здійснюється спільна діяльність учителя-екскурсовода й керованих ним школярів-екскурсантів у процесі вивчення явищ дійсності, спостережуваних у природних умовах (завод, колгосп, пам'ятки історії та культури, пам'ятні місця, природа тощо) або в спеціально створених сховищах колекцій (музей, виставка) (Л. Ф. Родін, Ю. Е. Соколовский).

З точки зору Ємельянова В.Б., екскурсія – цілеспрямований наочний процес пізнання навколишнього світу, який будується на заздалегідь

підібраних об'єктах, які розміщуються у природних умовах, або які знаходяться в цехах промислових підприємств, приміщеннях лабораторій, науково-дослідницьких інститутів, залах музеїв, виставок-майстерень архітекторів, живописців, скульпторів, графіків тощо. Показ об'єктів проходить під керівництвом кваліфікованого спеціаліста-екскурсовода. Процес сприйняття підпорядкований завданню висвітлення певної теми.

На думку Долженко Г.П., екскурсія – методично продуманий показ визначних місць, пам'яток історії й культури, в основі якого лежить аналіз об'єктів, які перебувають перед очима, екскурсантів, а також уміла розповідь про події, пов'язаних з ними (Г. П. Долженко).

Екскурсія – тематичний маршрут із метою відвідування визначних об'єктів і місцевостей (В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух).

Екскурсія – процес пізнання оточуючого світу, побудований на завчасно підібраних об'єктах (зоровому ряді), які слугують розкриттю тієї чи іншої теми (Н. В. Савина, З. М. Горбильова).

У сучасному тлумачному словнику української мови екскурсія визначається як колективне відвідування визначних місць з освітньою, науковою, спортивною або іншою метою.

У законодавстві України визначення «екскурсія» відсутнє. Проте екскурсійна діяльність розглядалася як діяльність з організації подорожей, що не перевищують 24 години, у супроводі фахівця – екскурсовода за задалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, визначними місцями тощо (Закон України «Про туризм», 1995 р.).

Термін «екскурсія» як туристська послуга було визначено Міждержавним стандартом ДСТ 28681.2-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування. Туристичні послуги. Загальні вимоги». Екскурсія – туристська послуга, що забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних потреб туристів.

Підсумовуючи наведені вище визначення терміну «екскурсія», можна відзначити, що з роками це поняття ускладнювалося і розширювалося. Розуміння екскурсії та відповідно її визначення за пройдений час значно еволюціонували, водночас з розвитком функцій і завдань екскурсії, оформленням її в окремий унікальний метод отримання знань та виокремлення в одну з форм змістовного проведення дозвілля.

Отже, на сьогодні екскурсію прийнято розглядати в таких аспектах:

- як самостійну форму виховання (патріотичного, трудового, естетичного);
- як одну з форм навчання;
- як форму роботи з масовою аудиторією;
- як один зі ступенів пізнання;
- як форму міжособистісного спілкування;
- як форму поширення наукових знань, ідейного виховання;
- як форму організації культурного дозвілля;
- як невід’ємну частину організованого туризму.

Узагальнюючи різні підходи до визначення і розуміння екскурсії відзначимо найбільш комплексне визначення М.М. Покоłodної: екскурсія – цілеспрямований та запрограмований наочний процес пізнання особистістю оточуючого світу, побудований на поєднанні зорових, слухових та інших вражень, який проходить під керівництвом кваліфікованого фахівця – екскурсовода.

Важливим для розуміння суті та управління екскурсійною діяльністю є те, що екскурсія є одним із видів туристського продукту. Здебільшого, туристський продукт – комплексне поняття, що охоплює три головні види можливої пропозиції туристського підприємства на ринку: тур, туристсько-екскурсійні послуги й туристські товари.

Тому введення в обіг терміну «екскурсійний продукт» багатьма дослідниками (М.М.Покоłodною, Г.І.Михайліченко, Т.П. Сокол) є цілком

доцільним і підтверджується низкою тенденцій, які присутні на сучасному ринку екскурсійних послуг, а саме:

- екскурсія як послуга на сьогодні складається з комплексу окремих послуг;
- до числа обов'язкових екскурсійних послуг входять: страхування екскурсантів та надання інформаційних послуг – супровід кваліфікованого екскурсовода (тобто не менше ніж дві послуги);
- до числа додаткових послуг входять транспортне обслуговування (оскільки існують екскурсії пішохідні, хоча їхня частина в загальному обсязі досить незначна), організація відвідування музейних та видовищних установ під час екскурсії, послуги харчування, організація анімаційної діяльності учасників екскурсії (наприклад піж час екскурсій-прогулянок для дитячих та молодіжних груп), послуги з реалізації сувенірної продукції.

Складання екскурсійної програми з широким спектром додаткових послуг дозволяє збільшити вартість екскурсії і відповідно отримувати більші прибутки від організації екскурсійної діяльності.

До екскурсійних послуг існують загальні вимоги:

Відповідність призначенню. Екскурсійні послуги повинні відповідати очікуванням і фізичним можливостям споживачів, яким адресується послуга.

Точність і своєчасність виконання. Екскурсійні послуги, що надаються споживачеві за обсягами, термінами й умовами обслуговування мають відповідати вимогам, передбаченим в путівках, квитках, квитанціях тощо.

Комплексність. Надання екскурсійних послуг має забезпечувати можливість отримання не тільки основних, але і додаткових послуг (побутових, послуг зв'язку, торгівельних тощо), що створюють нормальні умови для життєзабезпечення споживачів.

Етичність обслуговуючого персоналу. Обслуговуючий персонал повинен дотримуватися етичних норм поведінки. Споживачеві повинно бути гарантовано ввічливість, доброзичливість, комунікабельність персоналу. Комфортність. Екскурсійні послуги мають надаватися у комфортних умовах

обслуговування, створених для споживача (зручне планування траси екскурсійного маршруту, стан збереженості та санітарний стан екскурсійних об'єктів, комфортні транспортні засоби тощо).

Естетичність. Художнє оформлення відвідуваних екскурсійних об'єктів, просторова організація маршруту, оформлення інтер'єрів приміщень обслуговування повинні відповідати вимогам композиційної гармонійності й архітектурної цілісності. Зовнішній вигляд і культура мовлення обслуговуючого персоналу мають відповідати вимогам естетичності.

Ергономічність. Тривалість обслуговування, тривалість і складність екскурсійних маршрутів, спорядження та інвентар, транспортні засоби, меблі й інші предмети оснащення, що використовуються, повинні відповідати фізіологічним і психологічним можливостям екскурсантів.

У сучасних умовах за формою проведення екскурсії мають доволі значний перелік різновидів:

– **Екскурсія-масовка.** Сутність такої форми проведення екскурсії в тому що за однаковим маршрутом одночасно пересувається декілька груп на різних автобусах, у кожному з яких працює свій екскурсовод. Екскурсії-масовки організуються з метою відвідування фестивалів, ярмарок, святкування різноманітних подій, концертів, карнавалів. Прикладом в Україні може бути формування екскурсійних груп для відвідування Сорочинського ярмарку, святкування Дня незалежності в Києві.

– **Екскурсія-прогулянка**- особлива форма екскурсійного обслуговування яка поєднує в собі елементи пізнання з елементами відпочинку. Головна мета цього заходу – відпочинок. Здебільшого такі екскурсії мають тематичне природниче спрямування і проводиться в природному оточенні;

– **Екскурсія-лекція** - розповідь переважає над показом;

– **Екскурсія-концерт** присвячується музичній темі з прослуховуванням музичних творів у салоні автобуса або відвідуванням концертної музичної програми, наприклад у філармонії;

- **Екскурсія-спектакль** – це форма проведення, що найбільше притаманна тематичним мистецтвознавчим та літературним екскурсіям. Такі екскурсії передбачають наявність театралізованої вистави як однієї з підтем екскурсії, особливості викладання тексту з великою кількістю цитувань, поетичний стиль, нестандартний вигляд екскурсовода (театральний костюм) або заплановане відвідання реального спектаклю наприкінці екскурсії;
- **Екскурсія-консультація**, здебільшого проводиться для представників певної професії на виробництві чи науково-дослідних установах і дає наочні відповіді на питання, поставлені в підтемах екскурсії, її можна розглядати як один з методів підвищення кваліфікації;
- **Екскурсія-демонстрація** – це найбільш наочна форма ознайомлення з явищами, об'єктами, процесами, яка на підставі діючих зразків, технологічних ліній демонструє виконання певних різновидів робіт, виробництва продукції, функціонування механізму, тощо. Здебільшого така екскурсія має рекламний характер і вже усталено використовується в комплексах маркетингових заходів крупних підприємств;
- **Екскурсія-урок** становить наочну форму повідомлення знань і вже давно запланована в шкільних навчальних програмах із дисциплін природничого циклу;
- **Пробна екскурсія** становить завершальний етап роботи екскурсовода з підготовки та проведення екскурсії, і використовується як метод перевірки готовності екскурсовода до проведення екскурсії на нову тему;
- **Показова екскурсія** – це навчальна екскурсія, яка має мету продемонструвати зразки використання методичних прийомів та елементів техніки на певному об'єкті або варіантів розкриття певної підтеми;
- **Рекламна екскурсія** – проводиться туристсько-екскурсійним підприємством – туроператорам для підприємств – майбутніх партнерів, з метою більш детального ознайомлення з характеристиками та особливостями пропонованого екскурсійного продукту;

- *Екскурсія – квест* - передбачає активну участь екскурсантів у проходженні маршруту та пізнанні об'єктів екскурсійного показу;
- *Віртуальна екскурсія* – передбачає використання і трансляцію відеоконтенту для проходження екскурсійного маршруту он-лайн або в запису.

Технологічний процес підготовки нової екскурсії можливо розподілити на три окремі етапи:

1. Підготовчий етап – підбір матеріалів для майбутньої екскурсії, їхнє вивчення (тобто процес нагромадження знань з певної теми, визначення мети й завдань екскурсії). Одночасно відбувається підбір об'єктів, на яких буде побудована екскурсія.

2. Безпосередня розробка самої екскурсії.

3. Заключний етап – доведення екскурсія до стану, готового до реалізації продукту – прийом (захист) екскурсії на маршруті, затвердження нової екскурсії керівником, допуск екскурсоводів до роботи на маршруті, обрахунок вартості. Теоретиками екскурсознавства у процесі підготовки нової екскурсії виділяється 15 етапів, які розташовуються в певному порядку

1. Визначення мети й завдань екскурсії.
2. Вибір теми екскурсії.
3. Відбір літератури і складання бібліографії.
4. Визначення джерел екскурсійного матеріалу.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів.
6. Складання маршруту екскурсії.
7. Об'їзд або обхід маршруту.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування «портфеля екскурсовода».
10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки ведення екскурсії.
12. Складання методичної розробки.

13. Складання індивідуальних текстів.

14. Прийом (здача) екскурсії.

15. Затвердження екскурсії.

Кожна екскурсія повинна мати свою чітко визначену тему. Тема в екскурсії – предмет показу й розповіді, короткий і концентрований виклад основного змісту екскурсії. Тема є стрижнем, що поєднує окремі об'єкти й підтеми екскурсії в єдине ціле. Тема екскурсії відображає її зв'язок з певною галуззю науки і покладається в основу класифікації екскурсій. Особливістю кожної екскурсійної теми є те, що вона тісно пов'язана з об'єктами показу й з тим екскурсійним матеріалом, що насичує її зміст. Цей матеріал повинен бути поданий у такому обсязі, що може бути засвоєний екскурсантами під час показу об'єктів. Тема регулює розповідь, не даючи можливості екскурсоводу розповісти про об'єкт усе, що він про нього знає, особливо в тих випадках, коли об'єкт буває багатоплановим і містить значний інформаційний обсяг. Саме темою екскурсії визначається, як показати об'єкт, яку частину інформації дати екскурсантам у цьому випадку. Деякі об'єкти показуються в декількох екскурсіях. У кожній із них про один і той самий об'єкт подається різний обсяг інформації, а у розповідях він висвітлюється в різних ракурсах. Кожна тема становить сукупність цілої низки підтем. У кожній підтемі повинна бути власна назва, повнота (розподіл на окремі питання) й логічна завершеність (висновки). Кожна підтема може розкриватися на одному або декількох екскурсійних об'єктах. Правильно розроблена підтема повинна сприйматися екскурсантами не сама собою, а водночас з іншими підтемами, у композиції.

Назва екскурсії – це мовний вираз, який у прямій і непрямій (образній) формі позначає тему екскурсії. Він має бути точним і не допускати двоякого або незрозумілого тлумачення. Одночасно, назва повинна викликати інтерес у споживачів, бути яскравою, гарно запам'ятовуватися, при її формулюванні можливо використовувати правила копірайтингу. Копірайтинг (англ. copywriting – це сполучення слів «сору» – рукопис, текстовий матеріал та

«writing» — написання) це – професійна діяльність із написання рекламних і презентаційних текстів (реклама (пряма або прихована) товару, компанії, послуги тощо). Потрібно також уникати назв, які визначають маршрут екскурсії, наприклад, Київ - Голосіїво. Одна тема може мати декілька назв залежно від складу учасників і поставленого завдання (наприклад, оглядова екскурсія ботанічним садом може мати такі назви: Голосіївська краса, Зелене диво Голосіїва, Дива природи у ботанічному саду, тощо.

Правові відносини під час екскурсійної діяльності регулюються договором на екскурсійне обслуговування. Відповідно до договору на екскурсійне обслуговування одна сторона (суб'єкт, що здійснює туристичну діяльність) за встановлену договором плату зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (екскурсанта) обслуговування, істотною частиною якого є послуги екскурсовода (гіда-перекладача) загальною тривалістю не більше 24 годин, які не включають у себе послуги з розміщенням.

Договір на екскурсійне обслуговування укладається за правилами, визначеними цивільним законодавством, у тому числі шляхом видачі ваучера. Загальні положення про договір на надання послуг застосовуються до договору на екскурсійне обслуговування, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання.

Підприємство або фізична особа-підприємець, яка надає екскурсійні послуги, зобов'язана до укладення договору на екскурсійне обслуговування надати екскурсанту необхідну і достовірну інформацію щодо екскурсійного обслуговування, його видів і особливостей, кваліфікації екскурсовода, про порядок і строки оплати екскурсійних послуг, а також надати екскурсанту на його прохання іншу інформацію з питань екскурсійного обслуговування.

Відповідальність сторін за невиконання, неналежне виконання зобов'язань відповідно до договору на екскурсійне обслуговування, порядок

припинення договору на екскурсійне обслуговування визначаються відповідно до цивільного законодавства та законодавства з питань захисту прав споживачів.

Договір на екскурсійне обслуговування передбачає:

– визначення виду екскурсійної послуги (екскурсійний супровід, стандартна оглядова екскурсія, тематична екскурсія, екскурсія за спеціальною програмою на замовлення, екскурсійне обслуговування з гідом-перекладачем тощо);

- мінімальну та максимальну кількість екскурсантів у групі;
- порядок оплати послуг туристсько-екскурсійного підприємства;
- терміни проведення екскурсії;
- місце початку і закінчення екскурсії;
- місце зустрічі та повернення (висадки) групи;
- мову екскурсійного обслуговування;
- відповідальність сторін за відмову від надання/отримання екскурсійного обслуговування, та терміни ануляції замовлення;
- терміни очікування транспорту та екскурсантів у разі запізнення і відповідні дії керівника екскурсійної групи, екскурсовода;
- форс-мажорні обставини.

З точки зору забезпечення якості обслуговування важливо чітко визначити права та обов'язки суб'єктів туристичної діяльності, які надають екскурсійні послуги, зокрема,

- виробляти й реалізовувати екскурсійні послуги згідно із законодавством;
- на отримання в установленому порядку інформації, необхідної для здійснення їхньої діяльності, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- визначати та оприлюднювати шляхом опублікування загальні умови типового (публічного) договору на надання екскурсійних послуг;
- визначати мінімальну кількість екскурсантів у групі.

Суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані:

- залучати до надання екскурсійних послуг осіб, які відповідають встановленим законодавством відповідним кваліфікаційним вимогам;
- надавати екскурсантам необхідну і достовірну інформацію про послуги, права, обов'язки та правила поведінки, умови страхування, порядок відшкодування завданих збитків, умови відмови від послуг, правила візового, митного режиму, перетинання державного кордону та іншу інформацію;
- надавати екскурсійні послуги в обсягах та в терміни, обумовлені договором;
- виконувати вимоги щодо забезпечення безпеки екскурсантів і туристів, охорони туристичних ресурсів України та довкілля;
- вести облікову та іншу визначену законодавством документацію, надавати в установленому порядку бухгалтерську та статистичну звітність;
- відшкодувати в установленому порядку збитки, завдані екскурсантам, іншим особам та довкіллю.

В свою чергу екскурсанти мають право на:

- необхідну і достовірну інформацію про підприємство-організатора екскурсійного обслуговування; інформації, що передують укладенню договору на екскурсійне обслуговування; про правила в'їзду до країни (місця) тимчасового перебування, а також виїзду з країни (місця) тимчасового перебування і перебування там, про звичаї місцевого населення, пам'ятки природи, історії, культури та інші об'єкти показу, що знаходяться під особливою охороною, стан навколишнього середовища;
- отримання туристичних послуг, передбачених договором;
- особисту безпеку, захист життя, здоров'я, прав споживача, та його майна;
- відшкодування матеріальних і моральних збитків у разі невиконання або неналежного виконання умов договору, в тому числі неповноти та недостовірності отриманої екскурсійної інформації, або послуг які не відповідають властивостям які мав на увазі екскурсант-замовник.

Екскурсанти зобов'язані:

- не порушувати права та законні інтереси інших осіб, вимоги законів, які діють на території місця перебування;
- виконувати митні, прикордонні, санітарні та інші правила;
- поважати політичний та соціальний устрій, традиції, звичаї, релігійні вірування місця перебування;
- зберігати довкілля, дбайливо ставитися до об'єктів природи та культурної спадщини в місці тимчасового перебування;
- дотримуватися умов і правил, передбачених договором про надання екскурсійних послуг;
- надавати персональну інформацію в обсязі, необхідному для реалізації екскурсійного обслуговування;
- дотримуватися під час екскурсії правил особистої безпеки;
- відшкодовувати збитки, завдані власними неправомірними діями.
- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством місця тимчасового перебування.

Цілісне сприйняття якості екскурсії залежить від якості складових послуг, які її формують. Тому при управлінні якістю екскурсійного продукту варто дотримуватися таких рекомендацій:

- перевірка якості пропонованих постачальниками послуг;
- дотримання рівня надаваних послуг відповідному виду екскурсії та сегменту споживачів;
- врахування репутації підприємства-постачальника;
- вибір декількох постачальників для однакового виду послуг.

Важливим аспектом екскурсійного обслуговування є забезпечення безпеки екскурсантів. Згідно з Законом України «Про туризм», безпека в галузі туризму – сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Так під час надання екскурсійних послуг повинен бути забезпечений придатний рівень ризику для життя і здоров'я екскурсантів як у звичайних умовах, так і в надзвичайних ситуаціях. Ризики під час екскурсійного обслуговування виникають в умовах:

- існування джерела ризику;
- прояву даного джерела на небезпечному для людини рівні;
- під час знаходження людини під впливом джерела небезпеки.

Фактори небезпеки в екскурсійному обслуговуванні наведені на рисунку 2.3.

Травмонебезпека	Шкідливий вплив навколишнього середовища	Специфічні фактори ризику
	<ul style="list-style-type: none">• кліматичні чинники• біологічні чинники• пожежонебезпечність• небезпечні випромінювання• психологічні чинники	<ul style="list-style-type: none">• технічний стан об'єкту• інформаційне забезпечення• можливість виникнення природних та техногенних катастроф• попередня підготовка до подорожі

Рисунок 2.3 Фактори небезпеки в екскурсійному обслуговуванні

Для екскурсій по ботанічному саду найбільш значимими будуть наступні.

Травмонебезпека виникає внаслідок переміщення, складного рельєфу місцевості, переміщення гірських порід (каменепадів, селів, лавин), несприятливих ергономічних характеристик спеціального спорядження та інвентарю, несприятливих атмосферних явищ.

Зниження травмонебезпеки забезпечується:

- захисними пристроями й огорожами під час пересування по небезпечним ділянкам маршруту;

- використанням засобів індивідуального захисту (страхові мотузки, індивідуальні шоломи, рятувальні жилети);
- дотриманням ергономічних вимог до спеціалізованого обладнання та інвентарю (спорядження має відповідати фізіологічним особливостям екскурсантів, наприклад повинні бути як дитячі, так і дорослі комплекти спорядження);
- випереджальним інформуванням екскурсантів про фактори ризику й заходи попередження травм.

Вплив оточуючого середовища обумовлений підвищенням або зниженням температури, вологості, тиску, сили вітру в місцях проведення екскурсій.

Запобігання впливам цього фактору ризику забезпечується:

- вибором сприятливих пір року для проведення екскурсій;
- раціональним проектування маршрутів екскурсій;
- спорудженням на трасах екскурсійних маршрутів укриттів від негоди;
- оснащенням приміщень і транспортних засобів пристроями кондиціювання, дезодорації повітря, опалення, автоматичного контролю і сигналізації;
- забезпечення відповідної екіпіровки екскурсантів індивідуальної (інформування та рекомендації щодо одягу, взуття, головних уборів) та спеціалізованої (надається туристсько-екскурсійним підприємством);
- своєчасне інформування екскурсантів щодо реальних і прогнозованих умовах на маршруті.

Загроза впливу біологічних факторів під час здійснення екскурсійного обслуговування виникає через вплив на екскурсантів патогенних мікроорганізмів та продуктів їхньої життєдіяльності, отруйних рослин, плазунів, комах і тварин, які в змозі викликати інфекційні захворювання, опіки, алергічні та інші токсичні реакції, поранення (укуси).

Вплив цих факторів ризику усувається через:

- дотримання санітарних норм і правил обслуговування;
- застосування обладнання і препаратів для дезінфекції, дезінсекції і

дератизації, стерилізації;

- використання знаків безпеки й необхідного маркування;
- проведення періодичних медичних оглядів обслуговуючого персоналу;
- випереджальне інформування екскурсантів про небезпечних тварин, комах, риб, плазунів, рослин, ареали яких співпадають із проходженням маршруту екскурсії, про безпеку цих контактів, методи їх уникнення і дії на випадок отримання травми.

Психофізіологічні фактори ризику – фізичні й нервово-психічні перевантаження під час екскурсії. Зниження дії цих факторів забезпечується:

- раціональною побудовою програми обслуговування з огляду на вимоги диференційованого підходу з метою забезпечення нормального ритму життєдіяльності людини під час екскурсії (використання пауз для відпочинку, санітарні зупинки, чергування показу й розповіді, подача екскурсійного матеріалу у відповідному обсягу);

- врахування психофізіологічних особливостей під час формування групи екскурсантів;

- використання ергономічних транспортних засобів та спорядження під час здійснення екскурсійного обслуговування.

До інших факторів ризику належать небезпеки, пов'язані з відсутністю необхідної інформації щодо послуг та її характеристик. У зв'язку з чим екскурсантам необхідно:

- надання достовірної та вичерпної інформації щодо екскурсійних послуг;
- проведення необхідних інструктажів із безпеки залежно від виду екскурсії та її маршруту.

До специфічних факторів ризику під час екскурсійного обслуговування належать:

- настання природних, техногенних катастроф, надзвичайних ситуацій, пов'язаних із порушенням громадського порядку в зоні проходження екскурсійного маршруту;

–технічний стан використовуваних об'єктів (канатні дороги, витяги, транспортні засоби, шляхове покриття, велосипеди, архітектурні, природні об'єкти тощо);

–складний рельєф місцевості;

–рівень професійної підготовки обслуговуючого персоналу;

–інформаційне забезпечення;

–підготовка екскурсантів.

Для забезпечення безпеки туристів й уникнення настання ризикових ситуацій туристсько - екскурсійне підприємство повинно мати комплект документів щодо забезпечення безпеки екскурсантів і керуватися ним у своїй діяльності, зокрема розроблені й затверджені правила поведінки персоналу у випадках настання надзвичайних ситуацій. Спорядження й інвентар, які застосовуються під час обслуговування екскурсантів мають відповідати встановленим нормативним вимогам, дійсним для певного спорядження.

Контроль безпеки обслуговування екскурсантів здійснюється як самим туристсько -екскурсійним підприємством так і уповноваженими державними органами.

Сучасна екскурсія по Ботанічному саду НУБІП України може проводитися у різних формах:

- оглядова пішохідна екскурсія (групова, індивідуальна);

- тематична екскурсія;

- велосипедна екскурсія;

- екскурсія – лекція;

- екскурсія – урок;

- екскурсія - квест на основі QR-кодів, під час якого турист приходить до Ботанічного саду, маючи на руках маршрут, який можна придбати на вході, рухається по ньому і зупиняючись біля туристичного об'єкта, наводить камеру свого смартфона на QR-код, який буде розташований на табличці біля об'єкту, читає або слухає інформацію про нього і йде далі по маршруту). Також ми розробили Віртуальний квест «Пізнай Країну НУБІП», де

включено об'єкти ботанічного саду. Для його проходження необхідно перейти за [ПОСИЛАННЯМ](#);

- відеоекскурсія (під час такої екскурсії турист переглядає відеоролик за допомогою інтернету, в якому показують і розповідають про основні туристичні об'єкти Ботанічного саду; цей спосіб популярний нині, адже через пандемію люди не можуть відвідувати цей об'єкт).

Наведемо детальніше опис квесту «Голосіївська краса» на території Ботанічного саду НУБІП України.

Організаційні правила квесту:

1. Всі учасники квесту (гравці) повинні бути поділені на команди за 5 хвилин до гри. Час проходження квестів для тих, хто запізнився гравців може бути скорочено.

2. Гравці з Вашої команди, які не з'явилися до початку квесту (запізнилися, загубилися або інше) не зможуть приєднатися до команди, якщо гра вже почалася. Вони можуть дочекатися завершення гри.

3. Перед початком гри всі гравці зобов'язані не користуватися мобільними телефонами. Всі наші квести легко проходяться за допомогою інтуїції, кмітливості та спостережливості.

4. Час проходження кожного з наших квестів обмежено. Якщо ви не встигнете пройти квест за відведений для цього час, гра зупиняється і завершується.

5. Якщо гравцеві стало погано в момент проходження квесту - квест зупиняється, гравець виводиться, і далі гра триває вже без цього гравця.

6. Для того, щоб зупинити гру, Вам необхідно схрестити руки над своєю головою і голосно вимовити фразу «СТОП ГРА!».

7. Під час проходження квесту категорично забороняється застосування фізичної сили до об'єктів, які перебувають на території локації квесту або до інших гравців. Не забувайте, що все-таки це гра, контролюйте свої емоції при контакті з організатором. Застосування фізичної сили до організаторів заборонено. При порушенні цього правила гра може бути

завершена.

Для проходження квесту пропонується наступні пункти маршруту:

1. Алея із 30 видів ялин.
2. Могучі дуби.
3. Місток бажань.
4. Мисливський будиночок з фонтанами і лавами, оздобленими фігурами птахів.
5. Колекція кактусів у ботсаду.
6. Оранжереї.
7. Арома-лікарські рослини.
8. Розарій.
9. Двохсотметрова алея.

Завдання на маршруті друкуються на листку А4 (2 екземпляри), листок ділиться на 9 частин й окрема частина залишається на одному з пунктів маршруту квеста. Коли гравці збирають усі шматки загадок, вони прямують до еко-класу й там відповідають на питання. За відповідями питань має скластися словосполучення, що й буде ключом до виходу.

Зразки завдань на маршруті:

1. Ви опинилися замкнутими в старовинному замку, повному містичних істот. Перед вами чотири дзеркала, в них відображаються 4 істоти. Скелет, вампір, кат і відьма. Тільки одна з цих істот є реальною людиною, інші три – це всього лише ілюзія. Ваше завдання знайти того, хто справжній. Тільки він в підсумку зможе допомогти вам вибратися на волю! Так яка з істот є реальною? (Як відомо одна з найголовніших відмінних рис вампірів в тому, що вони не відображаються в дзеркалі. А це значить, що в дзеркалі ми бачимо не вампіра, а людину, яка переодягнена в вампіра. Відповідь - Вампір).

2. Які листяні дерева є найвищими? (евкаліпт).

3. Під час екскурсії студент зацікавився рослиною, повністю зануреною у воду. До якої групи по фітоекології відносять такі рослини? (гідрофітів).

4. Листя однієї групи рослин має товсту кутикулу з зернами воску на поверхні, а інше - лусочки. На що це вказує? (на посухостійкість цих рослин).

5. Рослини, які проживають в умовах середнього зволоження, відносять до такої екологічної групи, як ... (мезофіти).

6. Занурена в воду трав'яниста рослина є ... (гідрофітом).

7. Листок має продихи лише у верхній частині, що дозволяє припустити, що це листок рослини, ... (плаваючої на воді).

8. У багатьох людей алергічні реакції виникають у період цвітіння такої рослини як:

А амброзія полинолиста,

В хвощ польовий,

С зірочник середній,

Д мелкопестник канадський,

Е березка польова.

9. В оранжерейній колекції рослин вологих тропіків зустрілися такі екологічні форми, які поселяються на деревовидних формах, мають повітряні корені, самостійно харчуються, тобто є ... (епіфітами).

10. Життєва форма рослини, що досягає висоти 5м, живе більше 10 років, має кілька здерев'янілих стовбурів, що розгалужуються біля самої землі - це... (чагарник).

11. У розмарину звичайного нижня частина пагонів дерев'яніє, а верхня залишається трав'янистою і щорічно відмирає. Це характерно для ... (напівчагарників).

12. На хімічну забрудненість міста і його околиць вказує відсутність серед рослинності ... (лишайників).

2.3 Організаційно - економічне обґрунтування ефективності проведення екскурсій у Ботанічному саду НУБІП України

Для забезпечення ефективного і якісного проведення екскурсій у Ботанічному саду НУБІП України створено спеціальний госпрозрахунковий

підрозділ «Туристично - екскурсійний центр НУБіП» для сприяння розвитку туристично - екскурсійної діяльності в НУБіП України, розробки та просування туристичних продуктів НУБіП України на внутрішньому та міжнародному ринках та з метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу НУБіП.

«Туристично - екскурсійний центр НУБіП» здійснює свою діяльність згідно з Конституцією України, відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» та Статуту НУБіП.

Основними завданнями діяльності «Туристично - екскурсійного центру НУБіП» є:

- обслуговування екскурсійних груп і окремих відвідувачів на територіях та у структурних підрозділах НУБіП України (музеях, ботанічних садах, заповідниках тощо);

- проведення досліджень щодо розвитку туризму і рекреації у м. Києві та Київській області;

- надання консультативно-довідкової інформації для туристів та екскурсантів в усній формі та у формі рекламної продукції (буклети, путівники, відеоматеріали тощо), в тому числі через електронні засоби інформації;

- надання послуг, пов'язаних з проведенням фото-, кіно-, відеозйомки, аудіозапису тощо.

«Туристично - екскурсійний центр НУБіП» очолює керівник, який призначається наказом ректора НУБіП України. До роботи у Центрі залучаються студенти, які навчаються за спеціальностями «Туризм» та «Готельно- ресторанна справа».

Також для визначення економічної ефективності послуги ми виконали

орієнтовний розрахунок вартості екскурсії.

Таблиця 2

Розрахунок вартості екскурсії «Ботанічний сад НУБІП»

№	Стаття витрат	Розрахунок	Сума	На групу 20 осіб
1	Зарплата екскурсовода	2 год. по 200 грн	400	
2	ЕСВ	22%	88	
3	Інвестиційний внесок	30%	146,4	
4	Прибуток	15 %	73,2	
5	Всього		707,6	
6	Вартість на 1 особу			35,4

Відповідно, вартість квитка для дітей до 6 років, школярів, студентів - 35 грн. Вартість квитка для дорослих - 50 грн. Ми прогнозуємо проведення у сезон двох екскурсій в день.

Таким чином, проведення екскурсій у Ботанічному саду НУБІП України є економічно ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування. URL: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Ботанічний сад Національного університету біоресурсів і природокористування України](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Ботанічний_сад_Національного_університету_біоресурсів_і_природокористування_України) (дата звернення 15.11.2020).
2. Ботанічні сади Києва. URL: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Категорія:Ботанічні сади Києва](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Категорія:Ботанічні_сади_Києва) (дата звернення 15.11.2020).
3. Ботанічні сади України. URL: [https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Категорія:Ботанічні сади України](https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Категорія:Ботанічні_сади_України) (дата звернення 15.11.2020).
4. Бабарицька В.К., Малиновська О.Ю. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2008.288 с.
5. Балашова, Р. І. Організація діяльності туристичного підприємства: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2012. 184 с.
6. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.11.2020).
7. Закон України «Про природно - заповідний фонд України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення 15.11.2020).
8. Заповідники та ботанічні сади України. URL: <https://padlet.com/yablokova71/4y2ogepzgzkcs4o8v> (дата звернення 15.11.2020).
9. ГОСТ 28681.2-95. Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Общие требования // Збірник нормативних документів з питань регулювання туристичного та готельно-ресторанного бізнесу / [упоряд. Д.І. Басюк, В.С. Заєць]. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. С.113-116.
10. ГОСТ 28681.1-95. Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Проектирование туристских услуг // Збірник нормативних документів з питань регулювання туристичного та готельно-

ресторанного бізнесу / [упоряд. Д.І. Басюк, В.С. Заєць]. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. С. 117-132.

11. ГОСТ 28681.3-95. Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристские услуги. Обеспечение безопасности туристов // Збірник нормативних документів з питань регулювання туристичного та готельно-ресторанного бізнесу / [упоряд. Д.І. Басюк, В.С. Заєць]. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. С.133-141.

12. Інститут розвитку [офіційний сайт]. URL: www.icr.org.ua (дата звернення 17.11.2020).

13. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Організація та планування туристичних підприємств: теорія та практика: навч. посіб. К. ЦУЛ, 2012. 248с.

14. Національний університет біоресурсів і природокористування України [офіційний сайт]. URL: www.nubip.edu.ua (дата звернення 17.11.2020).

15. Новиков, В. С. Инновации в туризме: учеб. пособие. М.: Академия, 2010. 208 с.

16. ЮНВТО [офіційний сайт]. URL: <https://www.unwto.org/ru> (дата звернення 14.11.2020).

17. Панченко Ю.В., Лугінін О.Є., Фомішин С.В. Менеджмент внутрішнього і міжнародного туризму: навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2013. 342 с.

18. Природно-заповідний фонд України URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf11-17.html> (дата звернення 14.11.2020).

19. Сіра Л.М. Ботанічні сади. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1971/botanichni-sadi>

20. Туризм в Україні URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Туризм_в_Україні (дата звернення 14.11.2020).

21. Унікальний ботанічний сад НУБіП запрошує відвідати його затишні місця. URL: <https://nubip.edu.ua/node/35045> (дата звернення 14.11.2020).

22. Холлоуей Дж. К., Н.Тейлор. Туристический бизнес: пер. с 7-го англ. изд. К.: Знання, 2007. 798 с.

ДОДАТКИ

Технологічна картка екскурсії.

Етап переміщення за маршрутом	Місця зупинок	Об'єкт показу	Тривалість огляду	Основний зміст інформації	Вказівки щодо організації	Методичні вказівки
1	2	3	4	5	6	7
Біля входу в Ботанічний сад	Біля входу з боку головного корпусу університету	Вступ	5 хв	Знайомство з туристами. Вступ. Надання інформації про тривалість та місце закінчення екскурсії. Проведення інструктажу щодо правил безпеки	Зустріч з екскурсантами біля входу з боку головного корпусу університету	Текст починається не відразу, а за декілька хвилин після збору групи для концентрації уваги туристів
Перехід до двохсот-метрової алеї	На початку двохсот-метрової алеї	Двохсот-метрова алея	10 хв	Розповідь про алею, невеликі факти з історії бот.саду	Прохід алеєю, екскурсанти йдуть ширенгою, екскурсовод напів повернутий до екскурсантів	Прийоми опису
Перехід до розарію	Біля розарію	Велике різноманіття квіток	10 хв	Зупинка для огляду розарію, декілька слів про нього	Екскурсанти стають півколом для огляду розарію	Прийоми опису
Перехід до виставкової ділянки для реалізації рослин з закритою кореневою системою	Біля ділянки для реалізації рослин з закритою кореневою системою	Рослини з закритою кореневою системою	10 хв	Зупинка для огляду цієї виставкової ділянки, коротка розповідь про неї	Екскурсанти стають півколом для огляду	Прийоми опису
Перехід до ділянки з ароматичними рослинами	Біля ділянки з ароматичними рослинами	Ароматичні лікарські рослини	10 хв	Ознайомлення з ароматичними рослинами, куштування чаю	Екскурсанти роздивляються рослини у вільній формі	Прийоми опису, наукові факти про рослини
Перехід до оранжереї	Біля оранжереї	Тропічні та субтропічні рослини	10 хв	Цікава інформація про рослини	Екскурсанти знаходяться у центрі оранжереї	Прийоми опису, асоціативні прийоми
Перехід до композиційної ділянки з різноманітних форм хвойних, вічнозелених дерев	Біля ділянки з різноманітних форм хвойних, вічнозелених дерев	Хвойні та вічнозелені дерева	10 хв	Огляд композицій	Екскурсанти прогулюючись, роздивляються композиції	Немає

1	2	3	4	5	6	7
Перехід до колекції кактусів	Біля колекції кактусів	Колекція кактусів	10 хв	Ознайомлення з інформацією про цей вид рослин	Екскурсанти стоять півколом навпроти предмету екскурсії, екскурсовод лицем до групи	Прийоми опису
Перехід до мисливського будиночку з фонтанами і лавами, оздобленими фігурами птахів	Біля будиночку з фонтанами і лавами, оздобленими фігурами птахів	Будиночок та цікаві об'єкти навколо	10 хв	Додаткова цікава інформація про ботанічний сад та його історію	Екскурсанти після представлення інформації мають декілька хвилин для фото та перепочинку на лавах	Прийоми опису
Перехід до еко-класу	Біля еко-класу	Еко-клас	10 хв	Розповідь про ідею створення та використання еко-класу	Екскурсанти розміщуються на лавах й слухають інформацію	Прийоми опису, асоціативні прийоми
Перехід до місточка бажань	На місточку бажань	Місточок бажань	10 хв	Міфічна історія про місток бажань	Екскурсанти стоять вздовж однієї сторони містка, екскурсовод навпроти. Також можуть загадати бажання	Прийоми опису
Перехід до могучих дубів	Біля могучих дубів	Могучі дуби	10 хв	Ознайомлення з природою ботанічного саду	Екскурсанти стоять півколом, обличчям до галявини дубів, екскурсовод обличчям до екскурсантів	Прийоми опису
Перехід до алеї з 30 видів ялин	На початку алеї з ялин	Ялини різних видів	10 хв	Продовження з ознайомленням основної складової природи ботанічного саду	Екскурсанти стоять півколом обличчям до галявини дубів, екскурсовод обличчям до екскурсантів	Прийоми опису
Завершення екскурсії біля плодового саду	Всередині плодового саду	Плодовий сад	10 хв	Інформ. про найсмачніші плоди з плодового саду, підведення деяких підсумків екскурсії, підготовка до квесту.	Екскурсанти стоять півколом, обличчям до галявини дубів, екскурсовод обличчям до екскурсантів	Прийоми опису

Текст екскурсії (даний текст використаний в відеоекскурсії, може використовуватися екскурсоводом для розповіді про Ботанічний сад та в QR-кодах):

Йдемо через центральний вхід двохсотметровою алеєю, обабіч зліва для бажаючих перепочити чи відволіктися облаштовані зручні лави, а справа – вирізьблені з дерева фігури так би мовити лісових жителів – тут і лисиці, рись, ведмеді і не один, бобер, дикий кабан, сова та ін. І на сторожі цього всього – берегиня лісу.

Вже в кінці алеї видніється розарій, в якому налічується більше 20 сортів, а кольорова гама квітів вражає різноманіттям. Навпроти – працівники ботсаду облаштували виставкову ділянку для реалізації рослин із закритою кореневою системою (перевага в тому, що їх можна висаджувати впродовж року). Поки що тут дерева і кущі, і вже по ходу додаються квіткові багаторічники і кімнатні рослини.

За буквально кілька метрів – ще одна цікавинка: для любителів і поціновувачів арома-лікарських рослин окрема ділянка з 18 їх видів. Чебрець, шавлія, валеріана, м'ята, материнка, меліса, лаванда, шавлія, звіробій – словом на будь-який смак. І якщо відвідувачу саду захотілося запашного чаю, будь ласка, бери три-чотири листочки тієї ж м'яти і насолоджуйся. Аромати тут і справді такі, що голова йде обертом.

Вертаємося назад і прямуємо до оранжереї. Для тих, хто бажає побачити тропічні і субтропічні рослини, а тут їх ціла колекція, - це саме те, що треба! Справа обабіч адміністративної будівлі нас зустрічає мініатюра – сухий струмок, декоративне каміння, орел і альтанка. До речі, затишні альтанки тут всюди. Тільки ми побували принаймні у чотирьох із них. Далі – композиційна ділянка з різноманітних форм хвойних, вічнозелених дерев.

24 види та ще 12 різновидів – такою є колекція кактусів у ботсаду. Кожне найменування та деталі представлені на стенді, які тут для зручності і кращого ознайомлення розміщені на всіх ділянках.

Насолодитися шумом карпатського струмка та порелаксувати під звуки природи – у нашому ботсаду можливим є й це. На окремій галявині розташувався мисливський будиночок з фонтанами і лавами, оздобленими фігурами птахів: совою як символом мудрості та Жар-Птицею, що символізує щастя.

Справді не хочеться залишати це дивовижне місце. Але маємо оглянути все. Тож прямуємо далі. Перед нами – еко-клас. Чи чули про таке? Тут є все, що потрібно для навчання: дерев'яні лави і парти, кафедра для викладача, навчальні стенди – і все це під відкритим небом посеред саду, в оточенні рідкісних таксонів та міфілогічних скульптур.

Є у ботсаду і ряд навчальних лабораторій. Так, згодом до них додасться ще одна: наразі облаштовується навчальна ділянка таксаціїлісу. Також закладається й невеличкий парк з цінних листяних поруч зі штучною водоймою. А ще через ботсад протікатиме невелика річка, на яку вже чекає встановлений місток бажань.

Отож, сховатися від спеки у перервах між вступними випробуваннями чи просто відпочити та вдихнути свіжого повітря – ботанічний сад НУБіП запрошує всіх охочих у його затишні місця.